

לימודי האנגלית בחברה הדתית-לאומית: 2020

תמונת מצב ומגמות

אריאל פינקלשטיין

תש"פ | 2020

לימודי האנגלית בחברה הדתית-לאומית: 2020

תמונת מצב ומגמות

אריאל פינקלשטיין

תש"פ 2020

כל הזכויות שמורות

תנועת נאמני תורה ועבודה

קיבוץ בארות יצחק, 6090500

02-5611761

תוכן עניינים

3	תקציר
4	מבוא
7	1. נתונים כלליים
12	2. מגדר
16	3. רקע חברתי-כלכלי
19	4. הפרדה מגדרית
23	5. שיעורים פרטיים
24	6. השפעות: שליטה בשפה האנגלית ושכר
26	7. סיכום ודיון

תקציר

הממצאים העולים ממסמך זה מצביעים על כך שבמקצוע האנגלית תלמידי החינוך הממלכתי-דתי מגיעים להישגים נמוכים בפער ניכר מאשר תלמידי החינוך הממלכתי. בבחינות המיצ"ב בכיתות ה' ובבחינות הבגרות ניתן לראות צמצום של הפערים בשנים האחרונות, ואילו בבחינות המיצ"ב בכיתות ח' ובבחינה הפסיכומטרית ישנה יציבות יחסית לאורך השנים בגודל הפער. ניתוח הנתונים לפי מגדר מלמד כי בבחינות המיצ"ב ובבחינות הבגרות ישנה עדיפות קלה לבנות הלומדות בחינוך הממלכתי-דתי על פני הבנים, אך בבחינה הפסיכומטרית המגמה מתהפכת וישנו פער משמעותי וניכר לטובת הבנים. הפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי מעלה שהפערים בין קבוצות התלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה הם הגבוהים והמשמעותיים ביותר, כך שקבוצת התלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה בחינוך הממלכתי-דתי היא הקבוצה בעלת ההישגים הנמוכים ביותר ביחס לקבוצת ההשוואה שלה.

ההישגים הנמוכים יחסית של תלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתחום האנגלית באים לידי ביטוי באופן טבעי גם במיומנות הדיבור שלהם בשפה האנגלית. מחקר מקיף על מיומנויות למידה שנערך על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בקרב הציבור הישראלי מצביע על כך שלדתיים ישנה רמת נמוכה של שליטה בדיבור באנגלית בהשוואה לחילונים. לאור כך שהמחקר מצביע גם על קשר ברור בין רמת השליטה באנגלית ובין גובה השכר השעתי, הרי שקידום רמת האנגלית בחינוך הממלכתי-דתי עתיד להביא לשיפור משמעותי בשכר של בני החברה הדתית-לאומית.

מבוא

מחקר זה סוקר את הישגי תלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתחום האנגלית בהשוואה לתלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי. המסמך מבוסס על הישגי התלמידים בבחינות המיצ"ב, בבחינות הבגרות ובבחינה הפסיכומטרית. מחקר זה מהווה עדכון והרחבה למחקר קודם בנושא שפורסם על ידי בינואר 2016.¹

בפרק הראשון מוצגים נתונים כלליים על הישגי תלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתחום האנגלית בהשוואה לתלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי.

בפרק השני מוצגים הנתונים בפילוח מגדרי מתוך השוואה בין בנים ובנות בכל אחד מסוגי הפיקוח. בפרק השלישי מוצגים הנתונים בפילוח לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים בכל אחד מסוגי הפיקוח.

בפרק הרביעי נערכת השוואה פנימית בתוך בתי הספר היסודיים בין בתי ספר מעורבים ובתי ספר נפרדים.

להלן מוצג הסבר מתודולוגי מפורט על כל אחד מסוגי הבחינות הנידונות במחקר:

מיצ"ב: בחינות המיצ"ב (מדד יעילות וצמיחה בית-ספרית) נערכות בישראל מאז שנת תשס"ב בכיתות ה' וכיתות ח' בארבעת המקצועות הבאים: מתמטיקה, אנגלית, מדע וטכנולוגיה (מדעים) ושפת אם (עברית או ערבית). תוצאות הבחינות משקפות את הישגי התלמידים ומסייעות באיתור פערים לימודיים בין תלמידים המשתייכים לקבוצות אוכלוסייה שונות בחינוך היסודי ובחטיבת הביניים.

בשנים תשס"ב-תשס"ו נערכו הבחינות כך שמחצית מתלמידי השכבה בכיתות ה' ובכיתות ח' נבחנו בשנת לימודים אחת, והתלמידים במחצית המשלימה של בתי הספר נבחנו בשנה שלאחריה. בניית הבחינות המתייחס לשנים הללו יש להביא בחשבון כי ההבדלים בציונים בין הבחינות עשויים להיות קשורים לכך שלא נעשתה התאמה בין סולמות הציונים של הבחינות, ולפיכך ההבדל בציונים אינו משקף בהכרח הבדל ברמות הידע של התלמידים, אלא עשוי לנבוע משוני ברמת הקושי של הבחינות. משכך, בחרנו שלא להתייחס לנתונים אלו במחקר זה. בשנת תשס"ז שונתה מתכונת בחינות המיצ"ב, ומשנה זו ועד שנת תשע"ג ואילך התבססו הבחינות על חקירת מדגם של רבע מתלמידי השכבה בכל שנת לימודים. כמו כן, על מנת לאפשר השוואה רב-שנתית של הציונים, הונהג מערך כיוול סטטיסטי של ציוני הבחינות, המתרגם את הציון הגולמי בכל שנה בכל תחום דעת ובכל דרגת כיתה לסולם חדש - סולם מיצ"ב רב-שנתי. הסולם החדש נועד לאפשר השוואה תקפה של הישגי בחינות המיצ"ב לאורך השנים, באותו מקצוע ובאותה דרגת הכיתה. שנת הבסיס להשוואה הרב-שנתית נקבעה להיות תשס"ח. סולם המיצ"ב הרב-שנתי נקבע כך שבשנת הבסיס הציון הממוצע של כל תחום דעת, בכל דרגת כיתה, היה 500, וסטיית התקן - 100. הציונים מכוילים מדי שנה ומדווחים על סולם רב-שנתי זה. להלן נתמקד בהצגת הנתונים החל משנת תשס"ח ועד השנה המאוחרת ביותר שיש לגביה נתונים ברי השוואה. והדבר כאמור תלוי במקצוע.

¹ אריאל פינקלשטיין, לימודי האנגלית בחברה הדתית-לאומית, נאמני תורה ועבודה, 2016.

הפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי נעשה על בסיס מדד הטיפוח "שטראוס" שהוא המדד הנהוג במערכת החינוך בישראל החל משנת 2007. במדד זה משוקללים המאפיינים הבאים: השכלת אם ואב, הכנסה, פריפריאליות, ועלייה מארצות מצוקה. נקבעה התפלגות לעשירונים של ערכי המדד האישי של כלל התלמידים בבתי הספר בארץ ובהתאם כל תלמיד סווג לעשירון. בהתאם לכך, כל תלמיד סווג לאחת משלוש קבוצות המייצגות רמות שונות של רקע חברתי-כלכלי אישי: תלמידים מרקע נמוך – עשירונים 8-10; תלמידים מרקע בינוני – עשירונים 4-7; תלמידים מרקע גבוה – עשירונים 1-3.

נתוני בחינות המיצ"ב מבוססים על הדוחות השנתיים שמפרסמת ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך) על מבחני המיצ"ב, ובפרט על נתוני הדוח המקיף האחרון שפורסם בדצמבר 2018.² ההשוואה בין בתי הספר המעורבים לבתי הספר הנפרדים מבוססת על הנתונים שפרסם המשרד ברמה המוסדית במערכת "שקיפות בחינוך".

בחינות הבגרות: בחינת הבגרות באנגלית, מחולקת ל-3 רמות: הרמה הגבוהה ביותר היא רמה של 5 יחידות לימוד, הרמה הבינונית היא 4 יחידות לימוד והרמה הנמוכה היא 3 יחידות לימוד. ציון עובר בבחינת 3 יחידות באנגלית מאפשר לקבל זכאות לתעודת בגרות, אך מדובר בתעודת בגרות שאינה עמדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות.

הנתונים המוצגים על הישגי התלמידים בבחינות הבגרות מבוססים על עיבודי המחבר לנתונים שהתקבלו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במיוחד עבור מחקר זה. בכמה מקומות בודדים ישנם נתונים המבוססים על בקשות חופש מידע ממשרד החינוך, והדבר מצוין במפורש.

בשל מגבלות של מסדי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי בנוגע להישגים בבחינות הבגרות נעשה על בסיס השכלת האם בלבד. מדד זה הוא מדד מקובל לבחינת הרקע החברתי-כלכלי, ומחקרים שונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וארגון ה-OECD משתמשים בו לשם כך. בחלוקה המוצגת בנוגע לבחינות הבגרות בקבוצת התלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך מצויים התלמידים שאינם לא השלימה 12 שנות לימוד, בקבוצת התלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני מצויים התלמידים שאינם השלימה 12 שנות לימוד (סיימה לימודי תיכון) אך אין לה השכלה גבוהה יותר, ואילו בקבוצת התלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה מצויים התלמידים שאינם למדה יותר מ-12 שנות לימוד (מי שלמדה לימודים אקדמיים).

הבחינה הפסיכומטרית: הבחינה הפסיכומטרית היא בחינה הנערכת בישראל החל משנת 1981 ומשמשת ככלי מיון לכניסה לאוניברסיטאות ולמכללות. הבחינה כוללת שלושה פרקים: פרק חשיבה כמותית, פרק חשיבה מילולית ופרק אנגלית. הציון בפרק האנגלית בבחינה נע בטווח שבין 50 ל-150 נקודות, בהתפלגות נורמלית.

ניהול הבחינות נתון בידי המרכז הארצי לבחינות ולהערכה, מוסד ללא כוונת רווח אשר הוקם בשנת 1981 על סמך החלטת ועד ראשי האוניברסיטאות לצורך בנייה והפעלה של מערכת מבחנים לחיזוי הצלחה בלימודים אקדמיים. המרכז הארצי לבחינות ולהערכה מפרסם מדי שנה נתונים על הישגי הניגשים לבחינה הפסיכומטרית בחתכים ופילוחים שונים (לפי דיווח של הניגשים), אך הוא אינו מפרסם נתונים ביחס להבדלים שבין בוגרי החינוך הממלכתי ובין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי.

² הרשות הארצית למדידה והערכה (ראמ"ה), מיצ"ב תשע"ח – מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית: מבחני הישגים, ירושלים: משרד החינוך 2018.

במחקר שפרסמנו באפריל 2015 הצגנו לראשונה פילוחים מסוג זה שהתבססו על נתונים שהתקבלו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.³ הנתונים המוצגים במסמך זה מבוסס על עיבודי המחבר לנתונים מעודכנים שהתקבלו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הנתונים שיוצגו מתייחסים לתקופה של שני עשורים: 2000-2018.

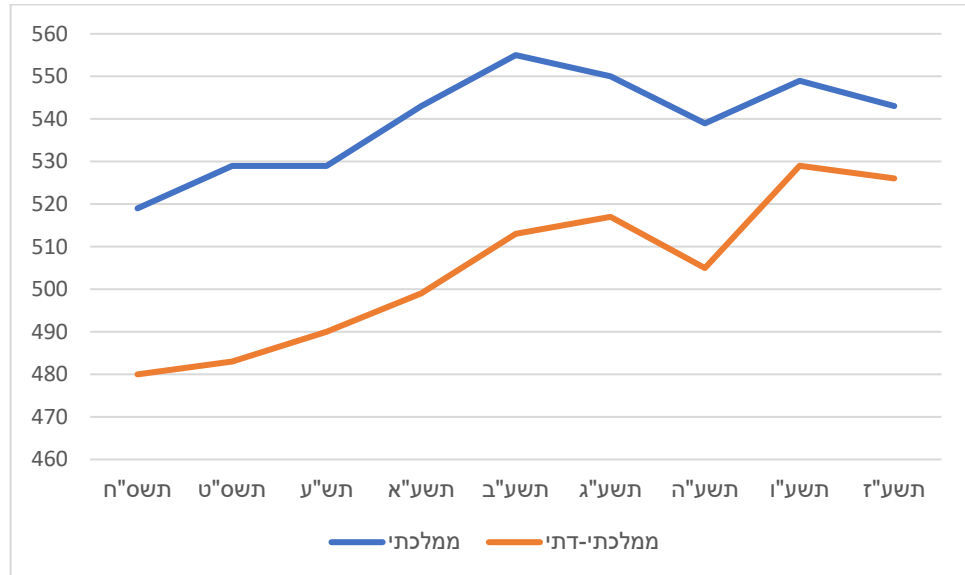
הפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי של הנבחרים בבחינה הפסיכומטרית נעשה על בסיס החלוקה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את הרשויות המקומיות השונות ואת האזורים השונים בתוך רשויות מעל 10,000 תושבים לאשכולות חברתיים-כלכליים. כך למשל, ההתייחסות לנבחרים מירושלים איננה על בסיס עירוני, אלא בהתאם לרקע החברתי-כלכלי של התושבים בכל אזור ואזור בעיר. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה קבעה עשרה אשכולות שהנמוך ביותר (1) מאפיין אזורים מהרקע החברתי-כלכלי החלש ביותר, ואילו האשכול הגבוה ביותר (10) מאפיין אזורים מהרקע החברתי-כלכלי הגבוה ביותר. בעבודה זו חולקו האשכולות השונים לשלוש קבוצות: אשכולות 1-4 – רקע חברתי כלכלי נמוך, אשכולות 5-6 – רקע חברתי כלכלי בינוני, אשכולות 7-10 – רקע חברתי כלכלי גבוה. יצוין מראש כי התפלגות התלמידים בין האשכולות אנה אחידה כך שאשכולות 5-6 מרכזים כמחצית מהתלמידים הן בחינוך הממלכתי והן בחינוך הממלכתי-דתי.

³ אריאל פינקלשטיין, הישגי בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בבחינה הפסיכומטרית בשנים 2000-2012, נאמני תורה ועבודה, 2015.

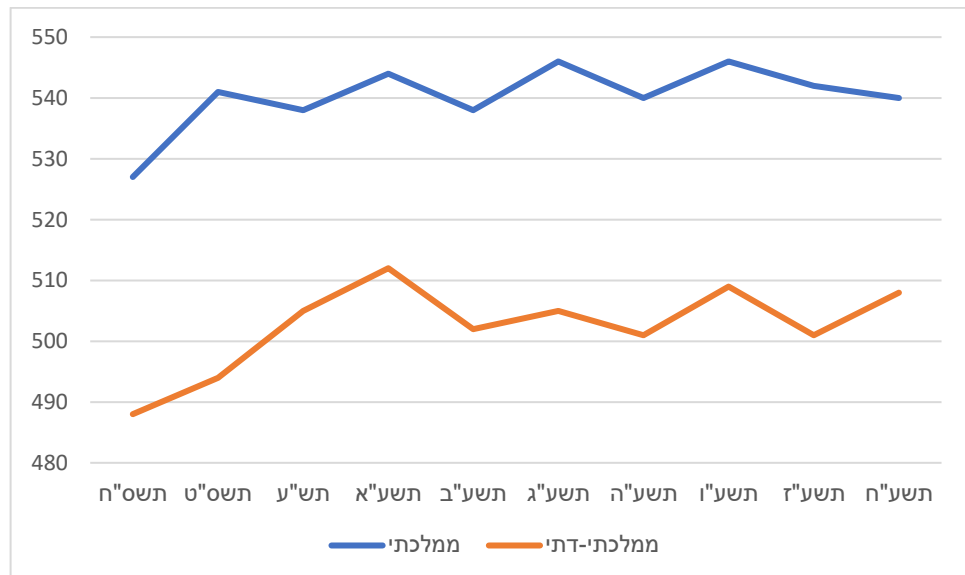
1. נתונים כלליים

בשני התרשימים הבאים מוצגים הישגי התלמידים בבחינות המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' וכיתות ח' לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח.

תרשים מס' 1: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' בשנים תשס"ח-תשע"ז, בחלוקה לפי פיקוח

תרשים מס' 2: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ח' בשנים תשס"ח-תשע"ח, בחלוקה לפי פיקוח

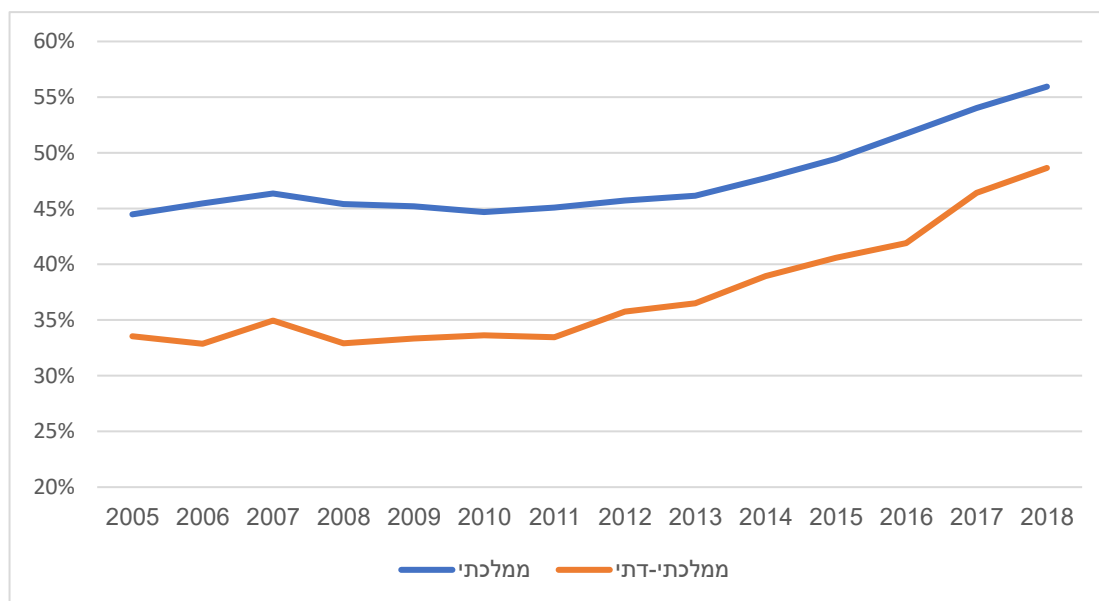
נתוני בחינת המיצ"ב בכיתות ה' מלמדים על פער משמעותי בין תלמידי החינוך הממלכתי לתלמידי החינוך הממלכתי-דתי שהולך ומצטמצם במהלך השנים: בשנים תשס"ח-תשע"ב הפער נע בין 39 ל-46 נקודות, אך לאחר מכן הוא מצטמצם ובפרט בשתי השנים האחרונות שבהן הוא עומד על 20 ו-17 נקודות. לעומת זאת, בכיתות ח' נשאר פער רחב מאוד ויציב לאורך כל השנים הנע באופן לא

הדרגתי בין 32 ל-41 נקודות, כאשר רק בשנת תשס"ט הוא מטפס זמנית ל-47 נקודות. פער זה הינו ייחודי בהשוואה למקצועות אחרים בכל בחינות המיצ"ב ובפרט בבחינות האחרונות שנערכו: בבחינות בעברית תלמידי החינוך הממלכתי-דתי הגיעו להישגים גבוהים במעט מאלו של תלמידי החינוך הממלכתי בכיתות ה' ובכיתות ח'; בבחינות מתמטיקה תלמידי החינוך הממלכתי הגיעו להישגים דומים לתלמידי החינוך הממלכתי (יתרון נקודה לחינוך הממלכתי-דתי בכיתות ה' ויתרון של ארבע נקודות לחינוך הממלכתי בכיתות ח'); ובבחינות במדעים – הנערכות בכיתות ח' בלבד – הגיעו תלמידי החינוך הממלכתי להישגים גבוהים ב-13 נקודות.

בחינת הבגרות באנגלית, מחולקת ל-3 רמות: הרמה הגבוהה ביותר היא רמה של 5 יחידות לימוד, הרמה הבינונית היא 4 יחידות לימוד והרמה הנמוכה היא 3 יחידות לימוד. כאמור לעיל, ציון עובר בבחינת 3 יחידות באנגלית מאפשר לקבל זכאות לתעודת בגרות, אך מדובר בתעודת בגרות שאינה עמדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות. לאור זאת, נתעמק להלן בעיקר בשיעור התלמידים הנבחנים ברמה של פחות מ-4 יחידות (3 יחידות או שכלל לא ניגשו) לצד העמקה בתלמידים הניגשים לבחינה ברמה הגבוהה ביותר, בחינת 5 יחידות.

בתרשים הבא מוצג קו המגמה בלימודי 5 יחידות באנגלית לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח.

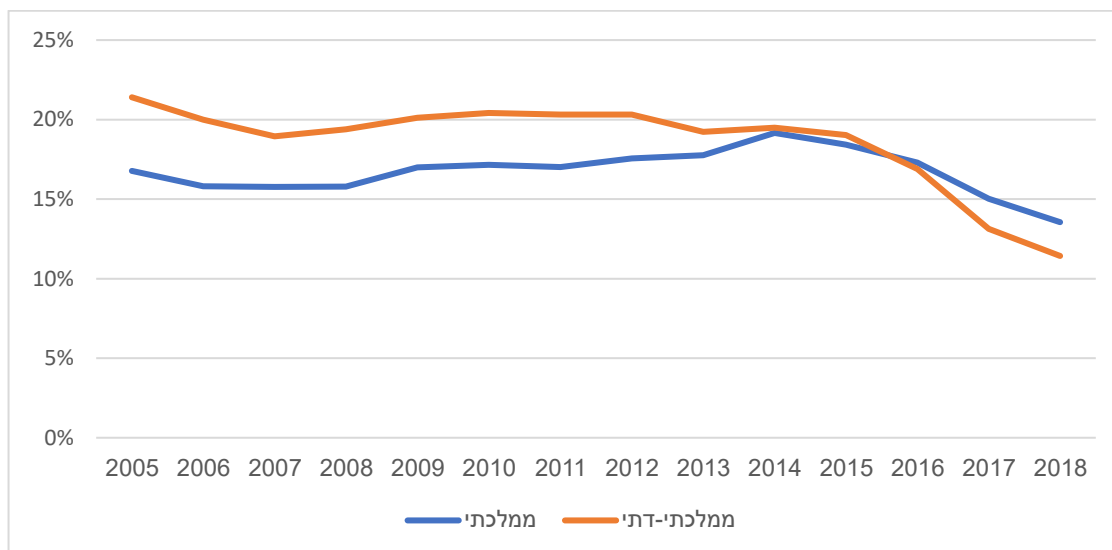
תרשים מס' 3: שיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית בשנים 2005-2018, בחלוקה לפי פיקוח

בשני סוגי הפיקוח ישנה יציבות בשיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית בשנים 2005-2011 ולאחר מכן עלייה הדרגתית. ישנו פער משמעותי לאורך כל השנים לטובת תלמידי החינוך הממלכתי בשיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית, אך פער זה הולך ומצטמצם עם השנים. כך, בשנת 2005 שיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית בקרב תלמידי החינוך הממלכתי עמד על 44.5% לעומת 33.5% בקרב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי, פער של 11%; לעומת זאת, בשנת 2018 עמד שיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית בקרב תלמידי החינוך הממלכתי על 55.9% לעומת 48.6% בקרב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי, פער של 7.3%. אם כך, על אף שהפער הצטמצם עם השנים הרי שהוא עדיין פער משמעותי ולא מבוטל. לשם השוואה, לבחינת 5 יחידות במתמטיקה ניגשו בשנת 2018 21.5% מתלמידי החינוך הממלכתי לעומת 19.7% מתלמידי החינוך הממלכתי-דתי.

בתרשים הבא מוצג שיעור התלמידים שניגשו לבחינת 3 יחידות באנגלית לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח. כאמור לעיל, תעודת הבררות של תלמידים אלו אינה עומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות ולכן יש לנתון זה חשיבות לא מבוטלת.

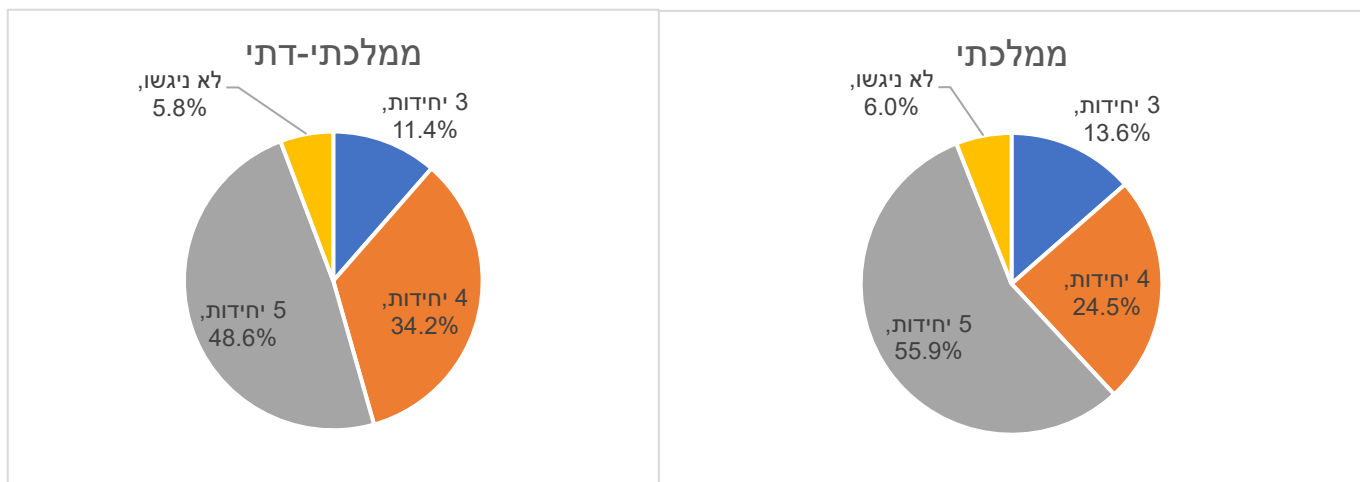
תרשים מס' 4: שיעור הניגשים לבחינת 3 יחידות באנגלית בשנים 2005-2018, בחלוקה לפי פיקוח

ממצאי תרשים זה מלמדים על היפוך מגמה מעניין: בעוד בשנת 2005 שיעור תלמידי החינוך הממלכתי-דתי שניגשו לבחינת 3 יחידות באנגלית היה גבוה משיעור זה בקרב תלמידי החינוך הממלכתי ועמד על 21.4% לעומת 16.8% בקרב תלמידי החינוך הממלכתי, פער של 4.6%, הרי שבשנת 2018 שיעור תלמידי החינוך הממלכתי-דתי שניגשו לבחינת 3 יחידות באנגלית היה נמוך בהרבה ועמד על 11.4% לעומת 13.5% בקרב תלמידי החינוך הממלכתי. חשוב להדגיש שהירידה בשיעור הניגשים ל-3 יחידות באנגלית בחינוך הממלכתי-דתי לא נובעת מתלמידים שלא ניגשו כלל לבחינת הבררות באנגלית, ולמעשה אף להפך: שיעור התלמידים שלא ניגשו כלל לבחינות הבררות באנגלית ירד באופן דומה בין השנים 2005-2018 בשני סוגי הפיקוח (מ-11% ל-6%). למעשה, נתון זה מלמד על המעבר המשמעותי של תלמידים מבחינה ב-3 יחידות באנגלית לבחינה של 4 או 5 יחידות באנגלית. כאמור לעיל, הדבר הביא לעלייה ניכרת בשיעור הזכאות לתעודת ברות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות בחינוך הממלכתי-דתי.

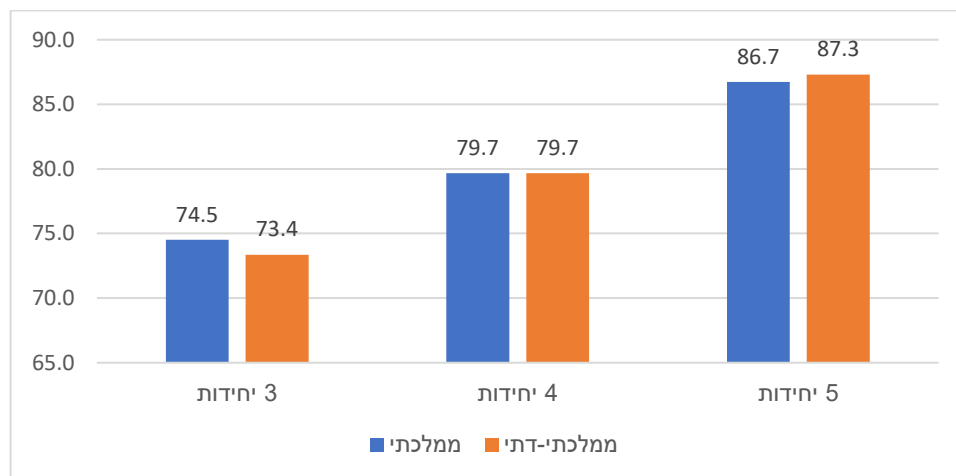
בתרשים הבא מוצגת החלוקה הפנימית בכל פיקוח של הניגשים לרמות השונות של בחינת הבררות באנגלית בשנת 2018.

תרשים מס' 5: ניגשים לבחינת הבגרות האנגלית בשנת 2018, בחלוקה לפי פיקוח ומספר יחידות לימוד

באשר לציונים, ככלל, אין שינויים משמעותיים בציוני התלמידים בבחינות הבגרות באנגלית לאורך השנים ולכן בתרשים הבא מוצגים ממוצעי הציונים בבחינת הבגרות באנגלית בכלל השנים, בחלוקה לפי פיקוח ומספר יחידות לימוד.

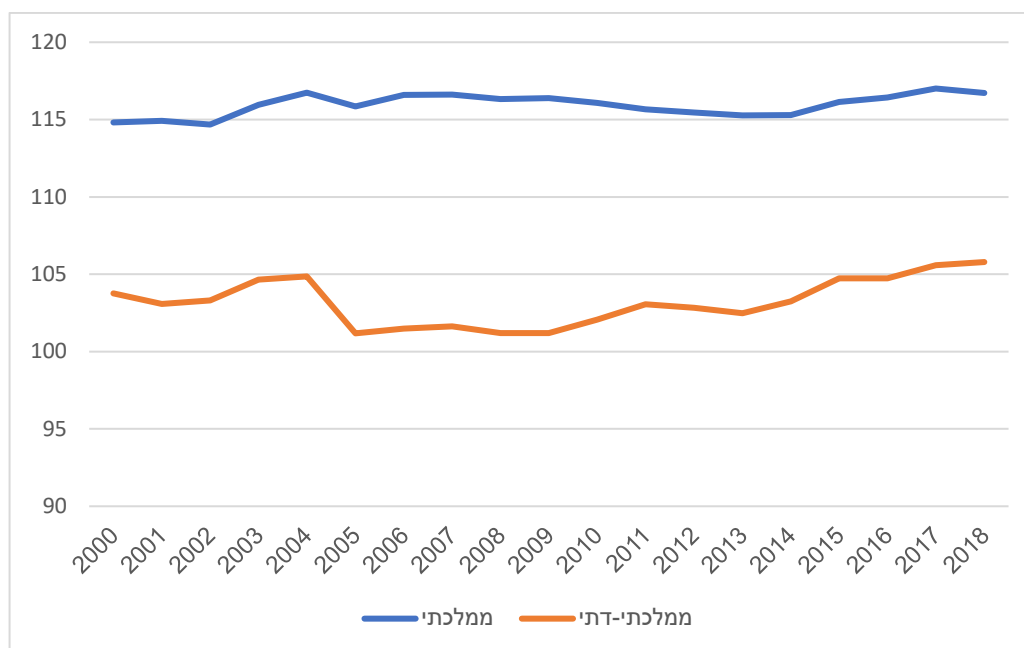
תרשים מס' 6: ממוצע הציונים בבחינת הבגרות באנגלית בשנים 2005-2018 (יחד), בחלוקה לפי פיקוח ומספר יחידות לימוד

הציונים של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות הבגרות באנגלית קרובים מאוד לאלו של תלמידי החינוך הממלכתי: לתלמידי החינוך הממלכתי-דתי ישנה עדיפות קלה בציון בבחינת 5 יחידות, לתלמידי החינוך הממלכתי ישנה עדיפות קלה בבחינת 3 יחידות ואילו בבחינת 4 יחידות הציון זהה בשני סוגי הפיקוח.

בתרשים הבא מוצגים הישגי בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בפרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח.

תרשים מס' 7: הציון הממוצע בפרק האנגלית של הניגשים לבחינה הפסיכומטרית בשנים 2000-2018, בחלוקה לפי פיקוח

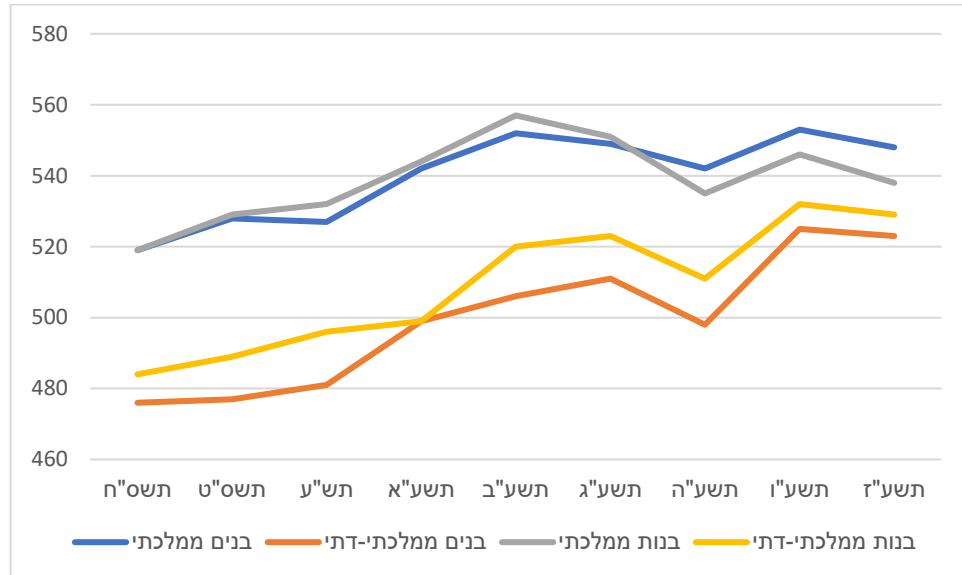
ציוני פרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית מצביעים על פער משמעותי בין בוגרי החינוך הממלכתי לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי: בשנת 2000 הפער עמד על 11.1 נקודות ונשאר יציב עד לשנת 2004. לאחר מכן בשנים 2005-2008 ירד משמעותית הציון הממוצע של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי והפער עלה בהתאם לכ-15 נקודות. לאחר מכן הפער הצטמצם והוא נע במרבית השנים בין 11 ל-12 נקודות כאשר בשנת 2018 הוא עמד על 10.9 נקודות, בדומה לשנת 2000. לאורך השנים עלה הציון של בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בכ-2 נקודות. בשנת 2018 עמד הציון הממוצע של בוגרי החינוך הממלכתי בפרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית על 116.7 לעומת 105.8 בקרב בוגרי החינוך הממלכתי. מעניין לציין שהממוצע של הנבחנים בערבית עמד בשנה זו על 94, כד שלמעשה הציון הממוצע של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי מצי בתווך בין בוגרי החינוך הממלכתי ובין בוגרי החינוך הערבי. כמו כן, פערים כאלו בבחינה הפסיכומטרית בין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לבוגרי החינוך הממלכתי ייחודים לתחום האנגלית: הפער הממוצע בפרק החשיבה הכמותית בין בוגרי החינוך הממלכתי לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי עמד בשנים 2000-2018 על 4.6 נקודות לטובת בוגרי החינוך הממלכתי, ובשנת 2018 הוא עמד על 4.1 נקודות. בפרק החשיבה המילולית הפער הממוצע בין בוגרי החינוך הממלכתי לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי עמד בשנים 2000-2018 על 0.2 נקודות לטובת בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, ובשנת 2018 הוא עמד על 0.5 נקודות.

⁴ נתון זה מבוסס על: מרכז ארצי לבחינות והערכה, הבחינה הפסיכומטרית - דוח סטטיסטי לשנים 2019-2005, עמ' 7.

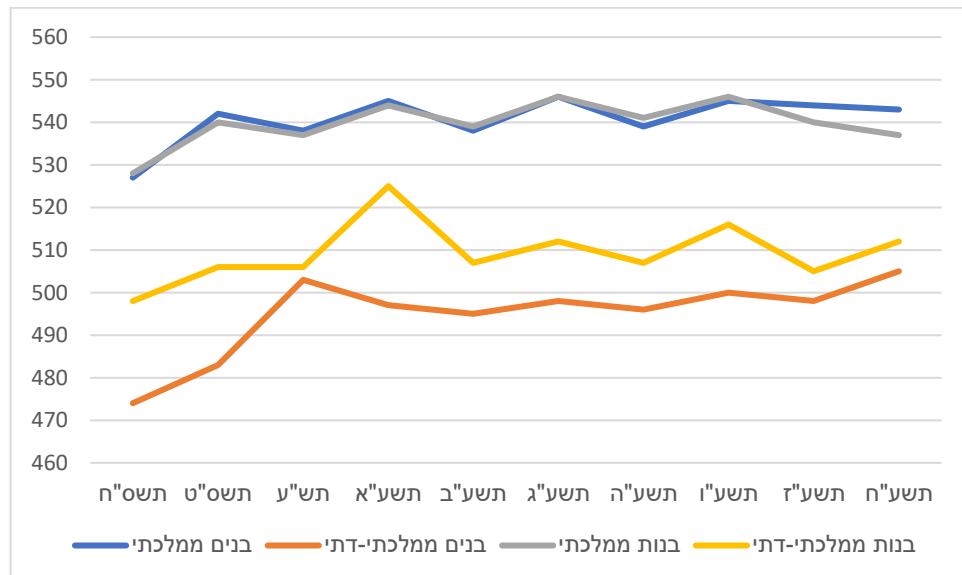
2. מגדר

בשני התרשימים הבאים מוצגים הישגי התלמידים בבחינות המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' וכיתות ח' לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר.

תרשים מס' 8: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' בשנים תשס"ח-תשע"ז, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר

תרשים מס' 9: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ח' בשנים תשס"ח-תשע"ח, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר

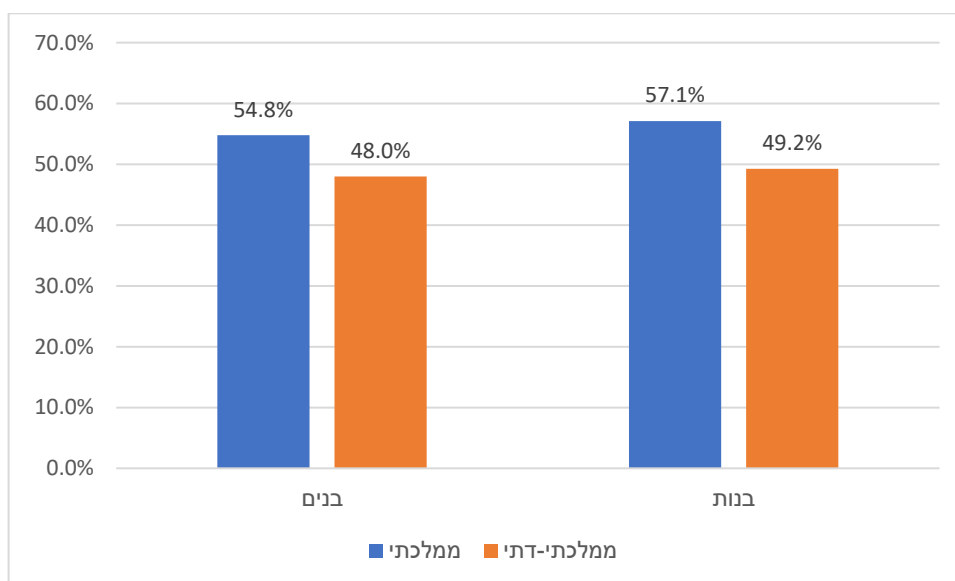

תוצאות מבחני המיצ"ב הן בכיתות ה' והן בכיתות ח' מלמדות על אותה המגמה: בקרב תלמידי החינוך הממלכתי ישנו שוויון כמעט מוחלט לאורך השנים בציון באנגלית בין בנים לבנות, ורק בשנתיים האחרונות נפתח פער קל לטובת הבנים של 10 נקודות בכיתות ה' ו-7 נקודות בכיתות ח'.

מנגד, בקרב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי ישנה עדיפות קלה לאורך כל השנים לבנות על הבנים, ובשנתיים האחרונות הפער עומד על כ-7 נקודות הן בכיתות ה' והן בכיתות ח'.

מגמה זו בחינוך הממלכתי-דתי של עדיפות הבנות על הבנים בתחום האנגלית ממשיכה גם לבחינות הבגרות, אם כי בבחינות אלו ניתן לראות תופעה דומה גם בקרב תלמידי החינוך הממלכתי. קווי המגמה של הבנים והבנות בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי בבחינות הבגרות באנגלית שומרים על מגמה קבועה בהתאם לקו המגמה הכללי של עלייה הדרגתית בשיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית. לפיכך, התרשים הבא מתמקד בהצגת נתוני שנת 2018 בלבד.

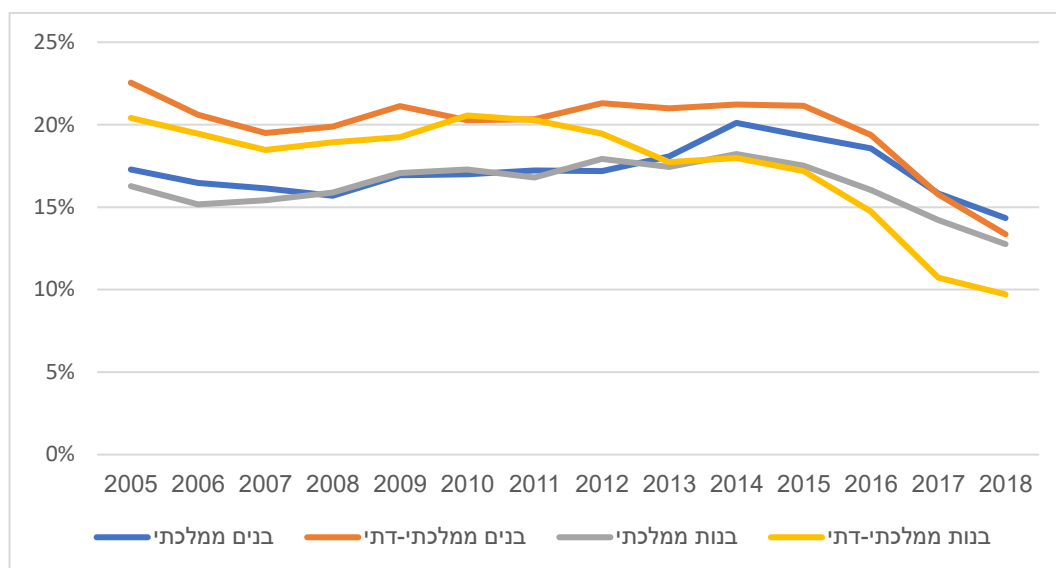
תרשים מס' 10: שיעור הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית בשנת 2018, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר

בבחינת 5 יחידות באנגלית, שלא כמו במתמטיקה, ישנה עדיפות לבנות על פני הבנים, הן בחינוך הממלכתי והן בחינוך הממלכתי-דתי. עם זאת, בחינוך הממלכתי הפער בין הבנות לבנים גבוה יותר מהפער המקביל בחינוך הממלכתי-דתי (2.3% לעומת 1.2%).

בתרשים הבא מוצג קו המגמה לאורך השנים בנוגע לשיעור הניגשים לבחינת 3 יחידות באנגלית, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר.

תרשים מס' 11: שיעור הניגשים לבחינת 3 יחידות באנגלית בשנים 2005-2018, בחלוקה לפי פיקוח ומגדר

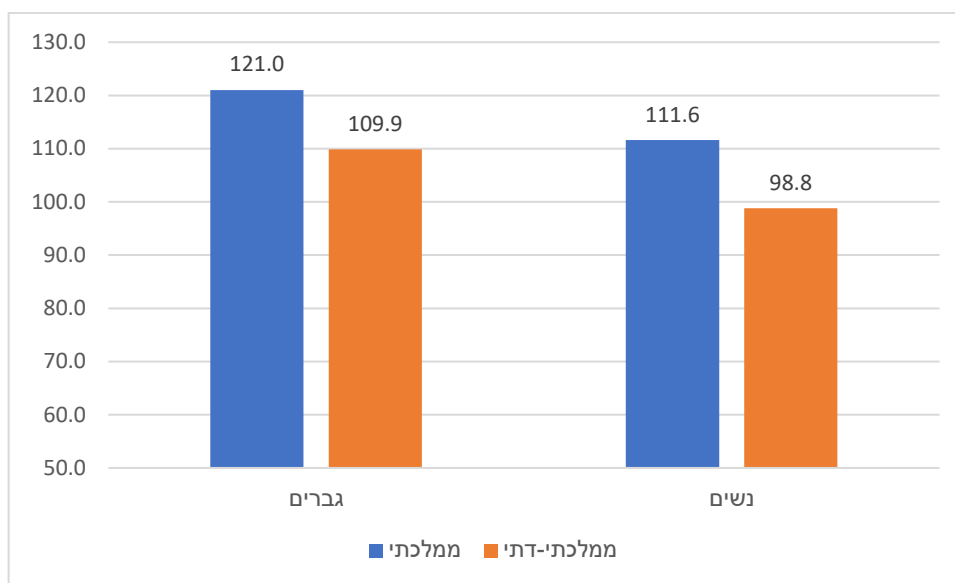

ניתן לראות כי יש לייחס חלק ניכר בירידה בשיעור הניגשים לבחינת 3 יחידות באנגלית בחינוך הממלכתי-דתי למגמות שהתרחשו בקרב הבנות. כך, בעוד בשנת 2005 מתלמידות החינוך הממלכתי-דתי ניגשו לבחינת 3 יחידות באנגלית, בשנת 2018 עשו זאת 9.7% בלבד, נתון המצוי בפער ניכר משיעור זה בקרב הבנים והבנות בחינוך הממלכתי והבנים בחינוך הממלכתי-דתי. אם כן, גם בחינות הבגרות מלמדות על כך שההישגים באנגלית של בנות תלמידות החינוך הממלכתי-דתי גבוהים מאלו של הבנים.

מנגד, נתוני הבחינה הפסיכומטרית מצביעים על מגמה מנוגדת. בפרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית הציון נשאר יציב למדי לאורך השנים בקרב גברים ונשים,⁵ ולפיכך לא נתמקד בהצגת קו המגמה אלא בהצגת הציון הממוצע בכלל השנים בחלוקה לפי פיקוח ומגדר.

⁵ באופן מדויק יותר יש לומר שישנו שיפור קל בציון של נשים בשני סוגי הפיקוח, ואילו בקרב הגברים היציבות בציון חזקה מאוד. על כל פנים, גם התזוזה בקרב הנשים קלה מאוד ולפיכך אין לייחס לה משמעות יתירה.

תרשים מס' 12: הציון הממוצע בפרק האנגלית של הניגשים לבחינה הפסיכומטרית בשנים 2018-2000 (יחד), בחלוקה לפי פיקוח ומגדר

נתוני פרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית מלמדים על עדיפות ברורה של גברים על נשים בשני סוגי הפיקוח. עם זאת, גם באופן יחסי הציון של בוגרות החינוך הממלכתי-דתי הוא נמוך: פער הציונים בין גברים ונשים בוגרי חינוך ממלכתי-דתי עומד על 11.1 נקודות (109.9 לגברים לעומת 98.8 לנשים) בעוד שבקרב בוגרי חינוך ממלכתי פער הנקודות בין גברים ונשים עומד על 9.4 נקודות (121 לגברים לעומת 111.6 לנשים).

3. רקע חברתי-כלכלי

בשני הלוחות הבאים מוצגים הישגי התלמידים בבחינות המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' וכיתות ח' לאורך השנים, בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי.

לוח מס' 1: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ה' בשנים תשס"ח-תשע"ז, בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי

גבוה		בינוני		נמוך		
ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	
496	538	476	503	463	497	תשס"ח
504	547	481	514	454	498	תשס"ט
511	550	485	511	457	494	תש"ע
509	558	501	530	474	510	תשע"א
524	570	513	538	593	530	תשע"ב
524	565	515	534	503	523	תשע"ג
508	554	503	523	501	505	תשע"ה
536	564	527	534	516	528	תשע"ו
542	556	520	532	504	518	תשע"ז

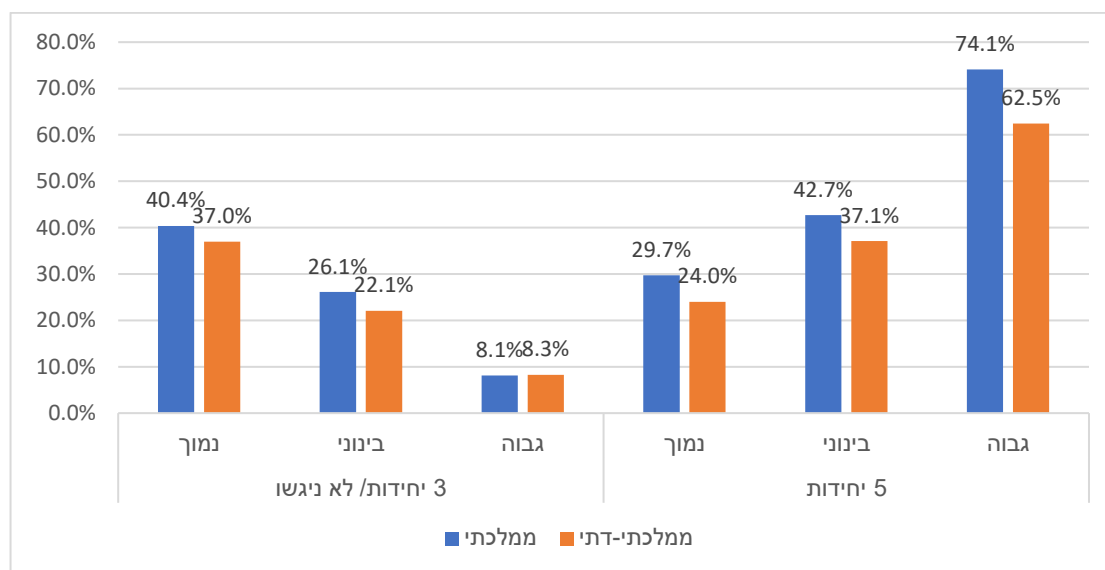
לוח מס' 2: הציון הממוצע בבחינת המיצ"ב באנגלית בכיתות ח' בשנים תשס"ח-תשע"ז, בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי

גבוה		בינוני		נמוך		
ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	
532	559	474	507	424	478	תשס"ח
520	571	494	522	450	468	תשס"ט
542	563	492	518	454	498	תש"ע
538	568	507	525	459	497	תשע"א
532	566	499	517	440	497	תשע"ב
530	573	496	527	470	491	תשע"ג
513	568	500	519	467	489	תשע"ה
532	568	503	526	469	506	תשע"ו
523	568	492	521	469	499	תשע"ז
517	562	508	522	481	501	תשע"ח

בבחינות המיצ"ב באנגלית בכל רמות הרקע החברתי-כלכלי ישנו פער משמעותי לטובת תלמידי החינוך הממלכתי, אך הפערים גבוהים במיוחד בקרב תלמידים מרקע גבוה שם הם עומדים בממוצע על כ-40 נקודות הן בכיתות ה' והן בכיתות ח'.

באשר לבחינות הבגרות, בתרשים הבא מוצגים נתוני שיעור הניגשים ל-5 יחידות באנגלית לעומת אלו שלא ניגשו או שניגשו ל-3 יחידות בשנת 2018, בחלוקה לפי פיקוח ולפי רקע חברתי-כלכלי.

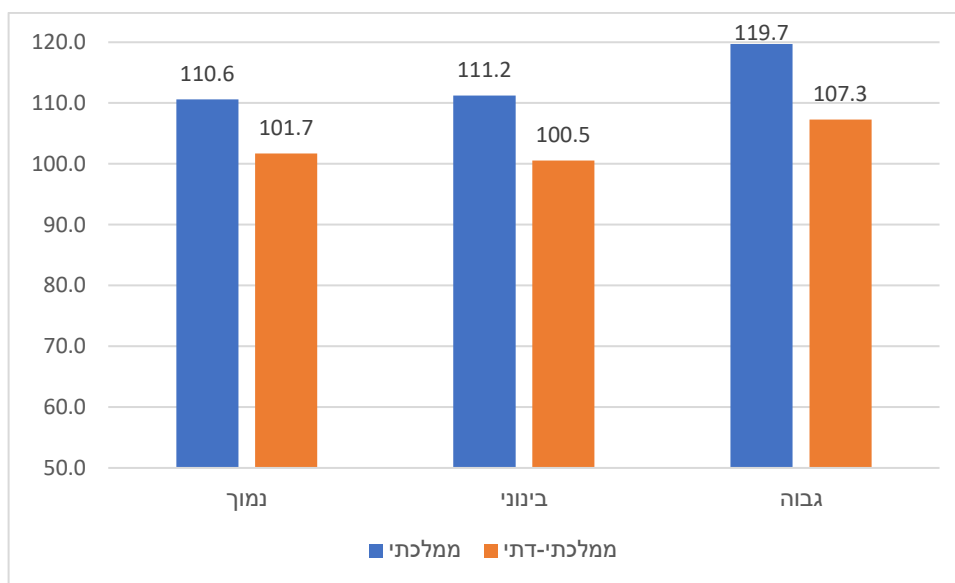
תרשים מס' 13: שיעור הניגשים לבחינת הבגרות באנגלית בשנת 2018, בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי

כמו בבחינות המיצ"ב, גם בבחינות הבגרות ישנם הבדלים בין שני סוגי הפיקוח בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי, אך הפערים המשמעותיים ביותר הם בהשוואה בין קבוצות התלמידים מרקע גבוה. כך, שיעור גבוה יותר של תלמידי החינוך הממלכתי הניגשים לבחינת 5 יחידות באנגלית נשמר בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי, אך באופן המובהק ביותר בקרב בקבוצת התלמידים מרקע גבוה. כמו כן, השיעור הנמוך יותר של תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי שלא ניגשו לבחינת הבגרות באנגלית או שניגשו לבחינה של 3 יחידות קיים רק בקבוצות הרקע הבינוני והנמוך, אך בקבוצת הרקע הגבוה שיעור התלמידים זהה לזה של החינוך הממלכתי.

בתרשים הבא מוצגים נתוני פרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי.

תרשים מס' 14: הציון הממוצע בפרק האנגלית של הניגשים לבחינה הפסיכומטרית בשנים 2018-2000 (יחד), בחלוקה לפי פיקוח ורקע חברתי-כלכלי

המגמה של פערים משמעותיים בין שתי קבוצות הפיקוח בתחום האנגלית ממשיכה גם בבחינה הפסיכומטרית, וכך גם המגמה של פערים גבוהים יותר בקרב קבוצת הרקע הגבוה. כך, הפער בין תלמידים מרקע גבוה בשני סוגי הפיקוח עומד על 12.4 נקודות לעומת פער של 10.7 בקרב תלמידים מרקע בינוני ופער של 8.9 נקודות בקרב תלמידים מרקע נמוך.

4. הפרדה מגדרית

היעדר אחידות בתחום ההפרדה המגדרית בבתי הספר הוא אחד המאפיינים הבולטים של החינוך הממלכתי-דתי בישראל. בעוד בחינוך הממלכתי רוב מוחלט של התלמידים לומד במוסדות ובכיתות שיש בהם עירוב בין בנים לבנות, בחינוך החרדי המצב הפוך לחלוטין היות וההפרדה המגדרית היא אחד המאפיינים המרכזיים של החברה החרדית. לעומת זאת, החברה הדתית-לאומית היא חברה מגוונת ומרובדת מבחינה דתית ובהתאם לכך עולות בה עמדות שונות באשר להפרדה מגדרית בין גברים לנשים במרחב הציבורי בכלל, ובפרט בין בנים לבנות בתנועות הנוער ובבתי הספר. הבדלים אלו באים לידי ביטוי בבתי הספר היסודיים בחינוך הממלכתי-דתי שבהם נהוגים מודלים שונים של הפרדה מגדרית. בפרק זה נבקש להשוות בין הישגי התלמידים בבחינות המיצ"ב באנגלית לפי ההפרדה המגדרית בבית הספר. מכיוון שבכל שנה נבחנים בבחינות המיצ"ב שלוש מבתי הספר, בחינת הנתונים לאורך שלוש שנים רצופות מאפשרת מבט כולל על כלל בתי הספר בחינוך הממלכתי-דתי.

ניתן להציג שתי חלוקות של בתי הספר לפי הפרדה מגדרית: חלוקה מפורטת וחלוקה מצומצמת. החלוקה המפורטת מתייחסת לחמשת הסוגים המרכזיים הפרדה מגדרית:⁶

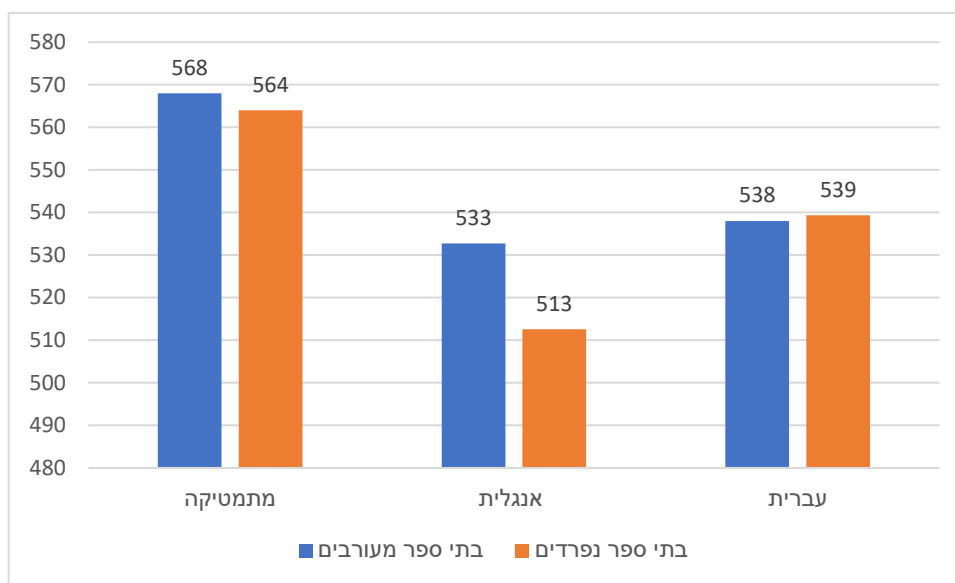
- **מעורב**: בית ספר שלומדים בו בנים ובנות באותו המוסד וכל הכיתות מעורבות.
- **מתחלף**: בית ספר שלומדים בו בנים ובנות באותו המוסד כך שהכיתות הנמוכות מעורבות והכיתות הגבוהות נפרדות. ברוב בתי הספר מסוג זה ההפרדה היא החל מכיתה ד' או מכיתה ה', אך יש כאלה שההפרדה מתחילה בהם בכיתה ב', ויש כאלה שההפרדה מתחילה בהם בכיתה ו'.
- **כיתות נפרדות**: בית ספר שלומדים בו בנים ובנות באותו המוסד וכל הכיתות בו נפרדות.
- **בנות בלבד**: בית ספר שלומדות בו בנות בלבד.
- **בנים בלבד**: בית ספר שלומדים בו בנים בלבד.

החלוקה המצומצמת יותר מתייחסת לשני סוגים של בתי ספר: מעורבים ונפרדים. בתי ספר שבהם כל הכיתות מעורבות ("מעורב") הם כמובן בתי ספר מעורבים ואילו בתי ספר שבהן כל הכיתות נפרדות הם בתי ספר נפרדים ("בנים בלבד", "בנות בלבד" ו"כיתות נפרדות"). באשר לבתי הספר שבהן חלק מהכיתות מעורבות וחלק נפרדות, לצורך המחקר החשבנו את אלו מהם שבהם רוב הכיתות מעורבות כבתי ספר מעורבים ואלו שבהם רוב הכיתות נפרדות כבתי ספר נפרדים.

בתרשים הבא מוצג הציון הממוצע בבחינות המיצ"ב בכיתות ה' במקצועות השונים בהשוואה בין בתי ספר מעורבים ונפרדים (החלוקה המצומצמת).

⁶ אריאל פינקלשטיין, החינוך הממלכתי דתי: תמונת מצב, מגמות והישגים - חלק ב, נאמני תורה ועבודה, 2015, עמ' 25-26.

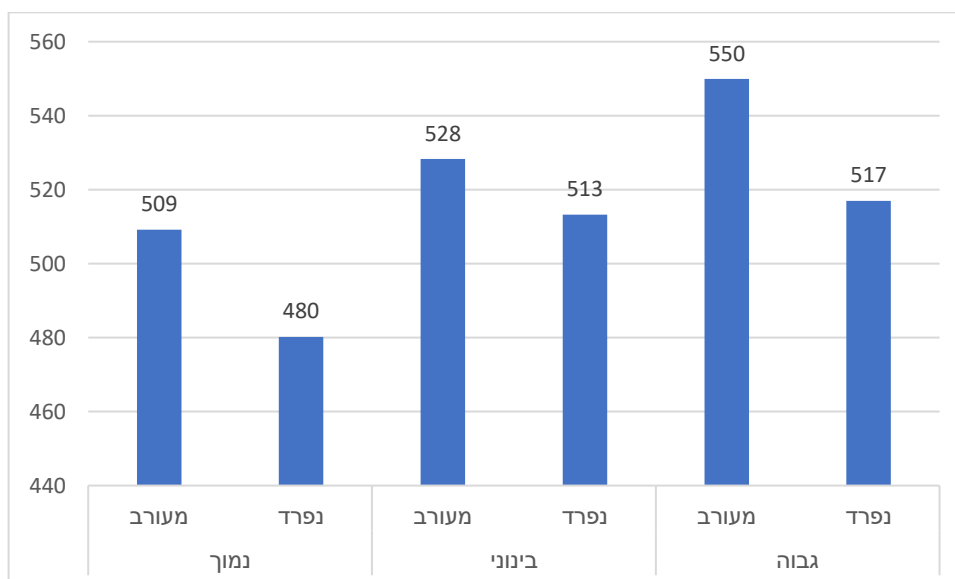
תרשים מס' 15: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם)

ניתן לראות שבתחום האנגלית ישנו פער של 20 נקודות לטובת התלמידים בבתי ספר מעורבים בעוד שבתחום המתמטיקה הפער הוא 4 נקודות בלבד ובתחום העברית ישנו פער של נקודה לטובת בתי הספר הנפרדים.

מכיוון שהפרופיל חברתי-כלכלי של תלמידי בתי ספר מעורבים נמוך יותר מאשר של תלמידי בתי ספר נפרדים חשוב לראות את הנתונים גם בפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי, כפי שמוצג בתרשים הבא.

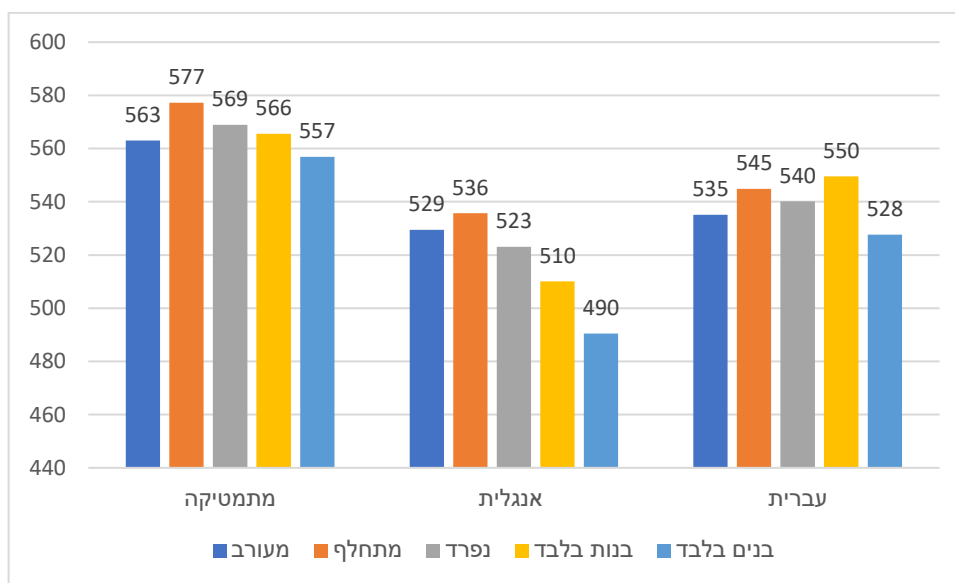
תרשים מס' 16: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב באנגלית בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי רקע חברתי-כלכלי וסוג הפרדה מגדרית בבית הספר

בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי ישנם פערים לטובת התלמידים בבתי ספר מעורבים : בהשוואה בין תלמידים מרקע גבוה הפער עומד על 33 נקודות, בהשוואה בין תלמידים מרקע בינוני הפער עומד על 15 נקודות ובהשוואה בין תלמידים מרקע נמוך הפער עומד על 29 נקודות.

בתרשים הבא מוצג הציון הממוצע בבחינות המיצ"ב בכיתות ה' במקצועות השונים בהשוואה לפי החלוקה המפורטת לסוגים שונים של הפרדה מגדרית.

תרשים מס' 17: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מפורט)

בתחום האנגלית ניתן לראות שהתלמידים בבתי ספר מסוג "מתחלף" מגיעים להישגים הטובים ביותר, ולאחריהם בתי ספר מסוג "מעורב" ו"כיתות נפרדות", ואת הציונים הנמוכים ביותר משיגים התלמידים בבתי הספר הנפרדים לגמרי, ובפרט בתי הספר לבנים בלבד. לעומת זאת, במקצועות האחרים התלמידים בבתי הספר לבנות בלבד מגיעים להישגים גבוהים (עברית) או ממוצעים (מתמטיקה) והתלמידים בבתי הספר לבנים מקבלים ציונים נמוכים יחסית, אך לא בפער כמה משמעותי כמו בתחום האנגלית.

לציונים הנמוכים באופן משמעותי של התלמידים בבתי ספר לבנים בלבד יש להוסיף את העובדה שישנם שבעה בתי ספר לבנים (של חב"ד או תלמודי תורה ציוניים) שבהם התלמידים לא ניגשו לבחינות המיצ"ב באנגלית על אף שהם ניגשו לבחינות המיצ"ב האחרות, ועוד שלושה בתי ספר לבנים שבהם שיעור הנבחנים באנגלית היה נמוך לעומת מקצועות אחרים ולפיכך לא פורסמו לגביהם נתונים. אלו הם בתי הספר היחידים בחינוך הממלכתי-דתי שלא נבחנו בבחינת המיצ"ב באנגלית.

למעשה, כבר בדוח מבקר המדינה שפורסם במאי 2012 צוין כי באוקטובר 2010 בדק המפקח הארצי על בתי הספר היסודיים במנהל החינוך הדתי אם יש בתי ספר שאין מלמדים בהם אנגלית. הבדיקה העלתה שבעה בתי ספר שאינם מלמדים אנגלית, וזאת על אף שאלו בתי ספר בחינוך הממלכתי-דתי הרשמי המחויבים בלימודי ליבה מלאים על פי תכנית משרד החינוך, ואף מתוקצבים בשעות

ייעודיות ללימודי אנגלית.⁷ מבקר המדינה חושף טפח מהסיבות לכך שבתי הספר הללו אינם מלמדים אנגלית. כך, למשל, מתאר דוח המבקר את הנימוקים שהעלה מנהל אחד מבתי הספר הללו להעדר לימודי אנגלית בבית ספרו: "ציבור ההורים מתנגד עקרונית ללימוד אנגלית; בוגרי בית הספר ממשיכים בלימודים בישיבות שבהן נלמדים לימודי קודש בלבד; הצוות החינוכי מורכב ממורים גברים בלבד ואין בנמצא מורים גברים להוראת האנגלית; חסרים ספרי לימוד שמותאמים לאוכלוסיית התלמידים הזאת".⁸

הפערים בתחום האנגלית בין התלמידים בבתי הספר המעורבים לתלמידים בבתי הספר הנפרדים ניתנים להסבר על בסיס השפעה של ההפרדה בין המינים בבית הספר ו/או על בסיס תפיסת העולם התורנית יותר של בתי הספר הנפרדים המתואמת עם חשיפה נמוכה יותר לשפה האנגלית ואף התנגדות אליה ברמה מסוימת בשל היותה שפה זרה המזוהה עם התרבות הלא יהודית. לאור כך שהפערים בתחום האנגלית בין בתי ספר מעורבים לנפרדים חריגים ביחס למקצועות אחרים, ולאור הציונים הנמוכים באופן משמעותי בבתי הספר הנפרדים והמציאות לפיה בכמה בתי ספר לבנים מקצוע האנגלית כלל אנו נלמד, ניתן לשער שלהיבט הדתי-תורני יש השפעה משמעותית על ההישגים הנמוכים של התלמידים בבתי ספר נפרדים בתחום האנגלית.

⁷ מבקר המדינה, **דוח ביקורת שנתי 62 לשנת 2011 ולחשבונות שנת הכספים 2010**, ירושלים 2012, עמ' 733.

⁸ שם, שם. מבקר המדינה העביר ביקורת על מציאות זו ובעקבות הדוח התקבלה החלטה להפסיק לתקצב לימודי אנגלית בבתי הספר הללו כל עוד הם אינם מלמדים אנגלית. להרחבה על הנושא ראו: אריאל פינקלשטיין, **לימודי האנגלית בחברה הדתית-לאומית**, נאמני תורה ועבודה, 2016, עמ' 48-51.

5. שיעורים פרטיים

במסגרת המיצ"ב נערכים גם סקרי אקלים וסביבה פדגוגית במטרה לספק תמונת מצב מפורטת בנוגע להיבטים שונים של האקלים החברתי ושל התהליכים הפדגוגיים בבתי הספר. אחת השאלות המוצגות לתלמידים בסקרים אלו עוסקת במידת היעזרותם בשיעורים פרטיים. בלוח הבא מוצג שיעור התלמידים שדיווחו בסקר המיצ"ב 2019 כי הם נעזרים בשיעורים פרטיים במקצועות השונים, לפי פיקוח.

לוח מס' 3: דיווחי התלמידים במיצ"ב על היעזרות בשיעורים פרטיים בתשלום בשנת 2019, לפי פיקוח

כיתות י-יא		כיתות ז'-ט'		כיתות ה'-ו'		
ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ממלכתי	
16.3%	20.6%	20.9%	29.9%	21.7%	29.6%	אנגלית
36.6%	41.8%	24.7%	36.9%	20.9%	25.9%	מתמטיקה
8.1%	8.5%	9.2%	9.1%	16.8%	16.5%	עברית/לשון והבעה
-	-	5.7%	6.8%	5.8%	6.0%	מדע וטכנולוגיה

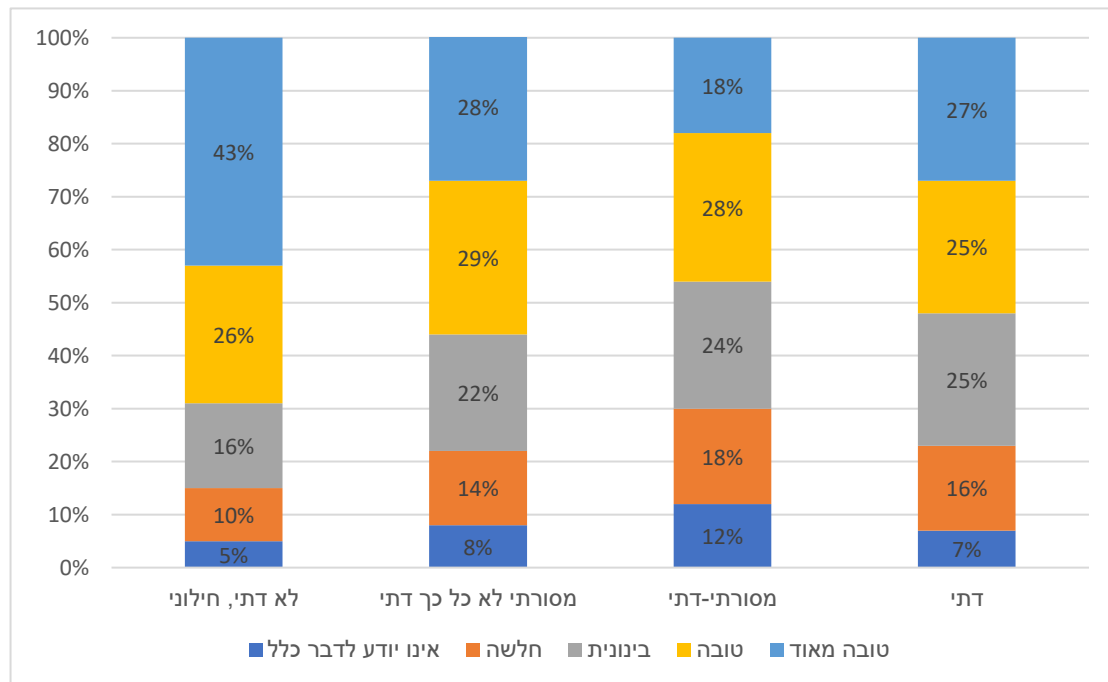
ניתן לראות שעל אף ההישגים הנמוכים באופן יחסי של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי במקצוע האנגלית, שיעור התלמידים בחינוך זה המסתייעים בשיעורים פרטיים בתשלום באנגלית אינו גבוה באופן יחסי. כך, בחינוך היסודי ישנו דומה של תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי המסתייעים בשיעורים פרטיים באנגלית ובמתמטיקה (כ-21%) בעוד שבחינוך הממלכתי שיעור הנעזרים בשיעורים פרטיים באנגלית גבוה יותר מאשר במתמטיקה (29.6% לעומת 25.95%). בחטיבות הביניים ובתיכונים ישנם בשני סוגי הפיקוח העדפה לשיעורים פרטיים במתמטיקה, אך שיעור הנעזרים בשיעורים פרטיים גבוה יותר בחינוך הממלכתי. במקצוע העברית, לעומת זאת, מידת ההיעזרות בשיעורים פרטיים דומה מאוד בין שני סוגי הפיקוח, ובמדעים ישנו שיעור גבוה במקצת של תלמידי החינוך הממלכתי הנעזרים בשיעורים פרטיים.

על כל פנים, ניתן לראות ששיעור התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי הנעזרים בשיעורים פרטיים באנגלית אינו גבוה באופן יחסי, על אף שבמקצוע זה ישנה חולשה בולטת של התלמידים בפיקוח זה. ניתן לשער שדווקא בתחום שבו ישנה חולשה לימודית יהיה שיעור גבוה יותר של שיעורים פרטיים, אך הקשר הסיבתי יכול להיות גם הפוך: כך, התחום שבו שיעור הנעזרים בשיעורים פרטיים זהה בין החינוך הממלכתי והחינוך הממלכתי-דתי הוא דווקא תחום העברית שבו הישגי תלמידי החינוך הממלכתי-דתי אינם נופלים מהישגי תלמידי החינוך הממלכתי ואף עולים עליהם. לאור זאת ניתן לומר שייתכן שדווקא בתחומים שבהם ישנה תמיכה ביתית באמצעות שיעורים פרטיים ההישגים עולים, בעוד שבתחומים שבהם אין תמיכה ביתית ההישגים נמוכים יותר. באופן מעט שונה ניתן לומר שייתכן שהיקף השיעורים הפרטיים מבטא את היחס והחשיבות שמייחסות המשפחות לתלמידים בחינוך הממלכתי-דתי למקצוע זה, ולכן במקצועות שבהם באופן יחסי ישנו שיעור גבוה של שיעורים פרטיים, הדבר מבטא את החשיבות שבית התלמיד רואה במקצוע זה באופן שמשפיע גם על ההישגים אף ללא קשר לסיוע הניתן בשיעורים הפרטיים עצמם.

6. השפעות: שליטה בשפה האנגלית ושכר

לסיום מחקר זה נבקש להציג את ההשפעות שיש להישגי תלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתחום האנגלית על עתידם המקצועי. כידוע, שליטה בשפה האנגלית מהווה במקרים רבים תנאי סף לקבלה לתחומי לימוד באקדמיה ולמשרות שונות בשוק העבודה. השליטה בדיבור באנגלית לפי רמת דתיות בקרב יהודים בני 16-65 נבחנה בסקר מיומנויות בוגרים (PIAAC) שנערך על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בקרב אלפי משתתפים בשנים 2014-2015.⁹ יודגש מראש שהנתונים אינם מתייחסים לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי לעומת בוגרי החינוך הממלכתי אלא מחלקים את האוכלוסייה לקטגוריית ההגדרה העצמית המקובלת בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: לא דתי/חילוני, מסורתי לא כל כך דתי, מסורתי-דתי, דתי וחרדי. סביר להניח שבוגרי החינוך הממלכתי-דתי מצויים ברובם בקטגוריות "דתי" ו"מסורתי-דתי" ואילו בוגרי החינוך הממלכתי מצויים ברובם בקטגוריות "לא דתי, חילוני" ו"מסורתי לא כל כך דתי". כמו כן, חשוב לציין שהסקר לא בחן את היכולות באנגלית של המשתתפים אלא מתאר את עדותם העצמית על רמת האנגלית שלהם לפי קטגוריות שונות, כך שיתכן שעבור דתיים ההגדרה "שליטה טובה מאוד" באנגלית היא שונה מהגדרה זו בקרב חילונים שכן מדובר בהגדרות סובייקטיביות.

תרשים מס' 18: רמת שליטה בדיבור באנגלית לפי רמת דתיות בקרב יהודים בני 16-65, סקר מיומנויות בוגרים (PIAAC) 2014-2015

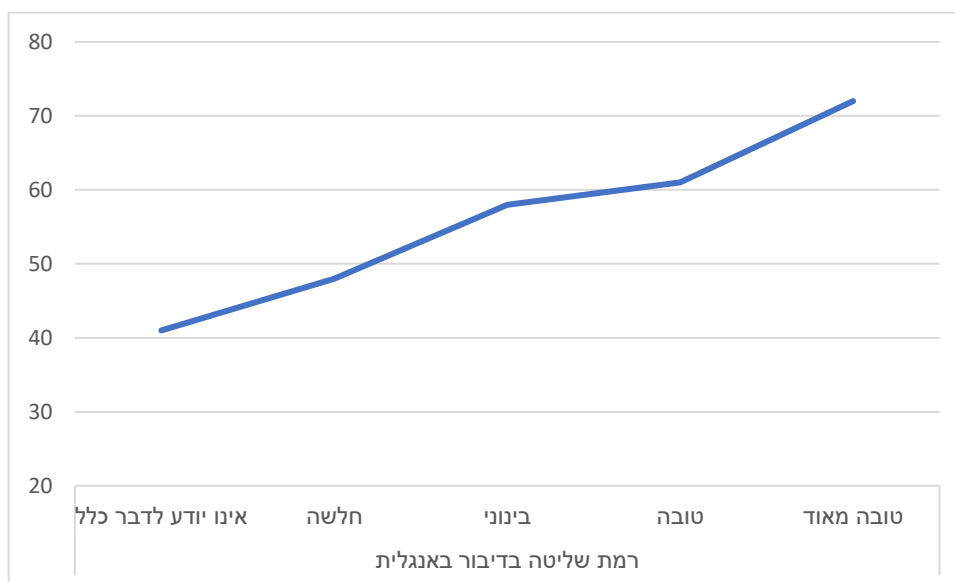
מבין המגדירים את עצמם כחילונים ישנו שיעור גבוה במיוחד של 43% משיבים המעידים על עצמם שרמת השליטה בדיבור באנגלית היא טובה מאוד, וזאת לעומת 27% מבין הדתיים ו-18%

⁹ הנתונים המוצגים מבוססים על עבודתה של סופי ארצב, הודעה לתקשורת: רמת השליטה בשפה האנגלית בישראל. נתונים מתוך סקר מיומנויות בוגרים בישראל, 2014-2015, ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017.

מבין המסורתיים-דתיים. מנגד, שיעור המשיבים שאינם יודעים לדבר אנגלית או שרמת השליטה שלהם באנגלית היא חלשה בקרב חילונים עומד על 15% בעוד שבקרב דתיים הוא עומד על 23% ובקרב מסורתיים-דתיים הוא עומד על 30%.

הסקר אף בחן את הקשר שבין רמת השליטה באנגלית ובין השכר השעתי לשעה.

תרשים מס' 19: שכר ממוצע ברוטו לשעה (בש"ח) לפי רמת השליטה בדיבור באנגלית בקרב יהודים בני 25-65, סקר מיומנויות בוגרים (PIAAC) 2015-2014

התרשים מלמד על קורלציה ברורה בין רמת השליטה בדיבור באנגלית ובין השכר השעתי. עם זאת, בתרשים מוצגים הנתונים הכלליים ללא נטרול של ההשפעות של משתנים שונים על השכר: מין, רמת דתיות, אוריינות קריאה, משלח יד, ארץ לידה וותק בשוק העבודה. בבדיקה של החוקרים את הנתונים בנטרול ההשפעות השונות נמצא כי בקרב יהודים בעלי השכלה גבוהה על תיכונות ישנה השפעה גבוהה של השליטה בכתיבה, קריאה ודיבור באנגלית על השכר, ובפרט נמצאו פערים משמעותיים בין בעלי רמה טובה לבעלי רמה טובה מאוד: כך למשל, שכרם של בעלי יכולת כתיבה טובה מאוד באנגלית גבוה ב-20% משכרם של בעלי יכולת כתיבה טובה, וב-28% מבעלי יכולת כתיבה חלשה. אם כן, הנתונים מלמדים כי לעובדה שרמת השליטה בדיבור באנגלית של 43% מהחילונים היא טובה מאוד, לעומת 27% מבין הדתיים ו-18% מבין המסורתיים-דתיים, ישנה ככל הנראה השפעה משמעותית על גובה השכר של המשתייכים לחברה הדתית-לאומית.

7. סיכום ודיון

הממצאים העולים ממסמך זה מצביעים על כך שבמקצוע האנגלית תלמידי החינוך הממלכתי-דתי מגיעים להישגים נמוכים בפער ניכר מאשר תלמידי החינוך הממלכתי. בבחינת המיצ"ב בכיתות ה' ובבחינת הבגרות ניתן לראות צמצום של הפערים בשנים האחרונות, ואילו בבחינת המיצ"ב בכיתות ח' ובבחינה הפסיכומטרית ישנה יציבות יחסית לאורך השנים בגודל הפער. ניתוח הנתונים לפי מגדר מלמד כי בבחינות המיצ"ב ובבחינות הבגרות ישנה עדיפות קלה לבנות הלומדות בחינוך הממלכתי-דתי על פני הבנים, אך בבחינה הפסיכומטרית המגמה מתהפכת וישנו פער משמעותי וניכר לטובת הבנים. הפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי מעלה שהפערים בין קבוצות התלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה הם המשמעותיים ביותר, כך שקבוצת התלמידים מרקע גבוה בחינוך הממלכתי-דתי היא הקבוצה הרחוקה ביותר מקבוצת השוואה שלה. ההישגים הנמוכים יחסית של תלמידי ובוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתחום האנגלית באים לידי ביטוי גם בסקרים על מידת השליטה בשפה האנגלית, ויש להם השפעה לא מבוטלת על השכר העתידי.

מהו הגורם להישגים הנמוכים באנגלית של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי? מבקר המדינה עסק בעבר נושא זה והתמקד בהצגת גורמים קונקרטיים וספציפיים הנוגעים בעיקר להתנהלות מינהל החינוך הדתי.¹⁰ מנגד, אנו סבורים כי הגורמים המרכזיים למצב זה הם תרבותיים, ולפיכך שורשיים יותר. אין כוונתנו לפטור בכך את המערכת מתיקון הליקויים הנדרשים, אלא להצביע על כך שהליקויים הללו עצמם הם חלק מהלכי רוח ציבוריים רחבים יותר. באופן כללי, החברה הדתית היא מטבעה חברה סגורה יותר כלפי התרבות החיצונית, ולפיכך גם חשופה פחות לשפה האנגלית באופן טבעי, ובמקרים מסוימים אף מנסה לחסום את עצמה מהשפה האנגלית המהווה סמל התרבות המערבית. כידוע, החברה הדתית-לאומית היא למעשה חברה מרובת גוונים, כך שלא ניתן להתייחס אליה כמקשה אחת, אך לדעתנו ההיחשפות הנמוכה יותר לאנגלית היא מאפיין תרבותי המשותף לחלקים נרחבים בחברה הדתית-לאומית. בשולי החברה אף קיימת התנגדות ללימודי אנגלית, הבאה לידי ביטוי במספר בתי ספר שאינם מלמדים אנגלית. אין בכוונתי במחקר זה לבחון בצורה שיפוטית את העמדה התרבותית המנסה לצמצם את כניסתם של אלמנטים תרבותיים זרים, אך אני סבור שדווקא בשל הגורמים התרבותיים הללו יש לחזק עוד יותר את לימודי האנגלית בחינוך הממלכתי-דתי בצורה שאינה מנוגדת לתפיסה החינוכית של מנהל החינוך הדתי, וזאת כגורם מפצה על החשיפה הטבעית הפחותה לשפה האנגלית בחברה הדתית-לאומית.¹¹

¹⁰ מבקר המדינה, דוח ביקורת שנתי 62 לשנת 2011 ולחשבונות שנת הכספים 2010, ירושלים: 2012, עמ' 735-737; מבקר המדינה, דוח ביקורת שנתי 58 לשנת 2007 ולחשבונות שנת הכספים 2006, ירושלים: 2008, עמ' 867-868.

¹¹ להרחבה בנושא זה ולהמלצות קונקרטיות ראו: אריאל פינקלשטיין, לימודי האנגלית בחברה הדתית-לאומית, נאמני תורה ועבודה, 2016.